

Představení kurzu Vymezení obecné sociologie přednáška 1

*Obecná sociologie I:
Jedinec a společnost*

Marek Skovajsa
Katedra sociologie FF UK

Organizace výuky a nároky na atestaci

Výuka každou středu od 12:30, místnost H206, palác Hybernská

*Výuka se nekoná: **1. 4. 2026** (čtecí týden, volná hodina na studium)
13. 5. 2026 (rektorský den)*

Sylabus kurzu v Moodlu nebo v IS: plán přednášek a četby

K předmětu je zřízena stránka v aplikaci Moodle. [Heslo emailem.](#)

V Moodlu je uložena povinná a doplňující literatura, budou do něj vkládány aktualizované prezentace z výuky.

Zkouška = test: důkladně přečíst zadání v sylabu!

Test: 20. 5. 2026 (v čase výuky).

Funkce sociologického poznání

- **poznávací:**

- deskriptivní, faktuální
- analytická
- explanační (teoretická)

- **aplikovaná** (praktická, „sociotechnická“, sociálně-inženýrská)

- **politická**

- afirmativní vůči systému
- aktivistická
- opoziční

- **emancipační** (humanistická, humanizační, kultivační)

- **zábavní**

- Sociologie jako **nedostatečný druh poznání** (vnější kritiky sociologie):

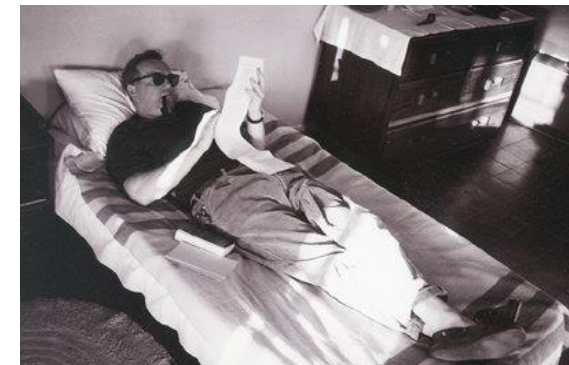
- S. nevědecká, ideologická atd. („antisociologie“)

problém hodnocení:

bezhodnotovost –

hodnotová neutralita –

hodnotová pozice

Dělba sociologické práce. Typy sociologie

autonomie: publikum: poznání:	autonomní akademické	heteronomní neakademické
instrumentální	profesionální	zakázková (policy)
reflexivní	kritická	veřejná

Obecná sociologie (= OS)

OS = obor sociologie zahrnující sociologické pojmy a teorie obecného rozsahu (předmětem obecné jevy, celá společnost, celý sociální život), široké, ne však neomezené historické aplikovatelnosti.

Povahu OS lze stanovit pomocí těchto protikladů:

sociologie x dějiny sociologie

čistá x aplikovaná sociologie

případně v pojmech T. G. Masaryka:

teoretická x praktická sociologie

konkrétní x abstraktní teoretická sociologie

OS nelze definovat pomocí protikladu *teoretická x empirická sociologie*.

Předmět obecné sociologie:

základní sociologické pojmy

skupina, jednání, interakce, struktura, třída, instituce

obecné sociologické teorie

strukturní funkcionalismus, systémová teorie, marxismus, RAT

teorie středního dosahu

teorie referenčních skupin, teorie frustrace, sociální mechanismy

OS postihuje pojmové „konsensuální jádro“ sociologie, **teorie** však vycházejí z různých protikladných *paradigmat*.

x odvětvové, speciální sociologie, konkrétní sociologické obory (předmětem dílčí sociální sféry):

sociologie zdraví a medicíny, ekonomická sociologie, sociologie vzdělání, sociologie rodiny, politická sociologie, sociologie umění atd.

Obsah OS z hlediska poměru empirie a teorie: viz *kontinuum vědeckého poznání* dále

Číšník. Se Sartrem polemizuje Bourdieu:

Číšník se chová přehnaně zdvořile, řečí a gesty dává najevo nepravděpodobný zájem o spokojenost zákazníka, obsluhuje a manipuluje s nádobím jako automat.

Pierre Bourdieu:

Číšník si na číšníka nehraje. Identifikuje se se svou prací, splývá s ní tak, že vůči své roli ani nemá odstup.

X student, který pracuje jako číšník: dává najevo odstup od své práce, vykonává ji jen jako roli, necítí se pro práci číšníka stvořený.

Sartre a Simone de Beauvoir v kavárně

Jean-Paul Sartre:

Číšník je svobodná lidská bytost. Když se chová způsobem typickým pro číšníky, svoje lidské určení popírá, stává se pouhou věcí.

Číšník je příkladem sebeklamu, „špatné víry“ (*mauvaise foi*). Sám sebe přesvědčuje o tom, že není svobodný, podřizuje se společenským očekáváním, tím se vzdává svobody být sám sebou.

Jean-Paul Sartre: *Bytí a nicota*, část 1, kap. 2, 1943.

Sartre: je mojí svobodnou volbou, jestli vstanu v pět ráno a půjdu chystat kavárnu na otevření, nebo zůstanu v posteli a nechám se propustit.

Sartrův výklad je příkladem sebeklamu intelektuála (scholastický omyl): druhým lidem přisuzuje stejné výjimečné sociální podmínky, v jakých žije on sám.

Bourdieu, Pierre. 2023. *Pascalovské meditace*. Praha: Karolinum, s. 215 – 217.

Slovníček pojmů

pojem: myšlenková představa sloužící postižení všech obdobných jevů. **Nebo:** Jméno pro abstraktní objekt postihující všechny obdobné jevy.

obecné: vztahující se ke všem prvkům nebo k celku.

zvláštní: týkající se jednotlivců nebo částí.

konkrétní: spojené se smyslovou zkušeností tady a teď.

abstraktní: obecné, typické, podstatné, myšlenkovými procesy oddělené od konkrétní zkušenosti.

*abstrakce = 1) izolace (výběr) některých prvků; pozornost se zaměřuje na izolované prvky, od ostatních se odhlíží
2) zobecnění vlastností prvků vybraných podle bodu 1* podle: Richard Swedberg, Max Weber

teorie: soustava obecných výroků o nějakém jevu nebo oblasti jevů, popisující empirické pravidelnosti, které se dají pozorovat; z obecných výroků lze odvozovat specifitější výroky; poskytují vysvětlení jevů (někdy také predikci).

paradigma: vzorové pojetí vědy přijímané v určité době většinou členů vědeckého společenství (Thomas S. Kuhn). V přírodních vědách se paradigmatata střídají postupně, v sociálních vědách paradigmatata koexistují.

Druhy sociologické teorie

velká teorie / grand theory

vysoce abstraktní a obecná teorie. *Př. strukturní funkcionalismus Talcotta Parsonse, marxismus*

obecná sociologická teorie / general sociological theory

soustava obecných výroků týkajících se celé společnosti nebo širších jevů ukotvených v rámci společnosti, podle Mertona ideální cíl. *Př. Durkheim: příčiny sebevraždy, mezi obecnou a velkou t.: Elias, Giddens, Bourdieu aj.*

teorie středního dosahu / middle-range theory

teorie popisující a vysvětluující omezený jev nebo třídu jevů. *Př.: teorie referenčních skupin (Merton), teorie demokratického míru, sociální mechanismy, teorie her aj.*

empirická zobecnění / empirical generalizations

výroky popisující pozorované vztahy dvou nebo více proměnných. *Např. M. Halbwachs: výdaje dělníků na potraviny jsou vyšší než výdaje bílých límečků ve stejné příjmové třídě.*

zobecňující popisy jednotlivých jevů a událostí = blíží se teorii

zhuštěný popis (Clifford Geertz), sociologické popisy historických událostí

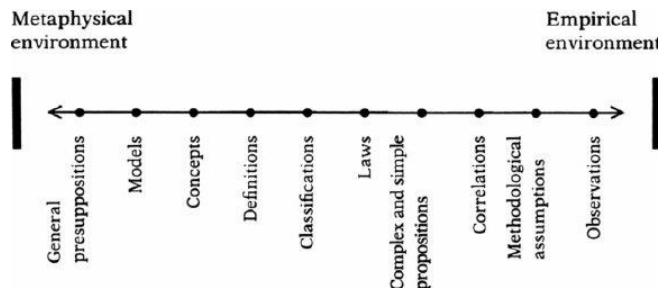
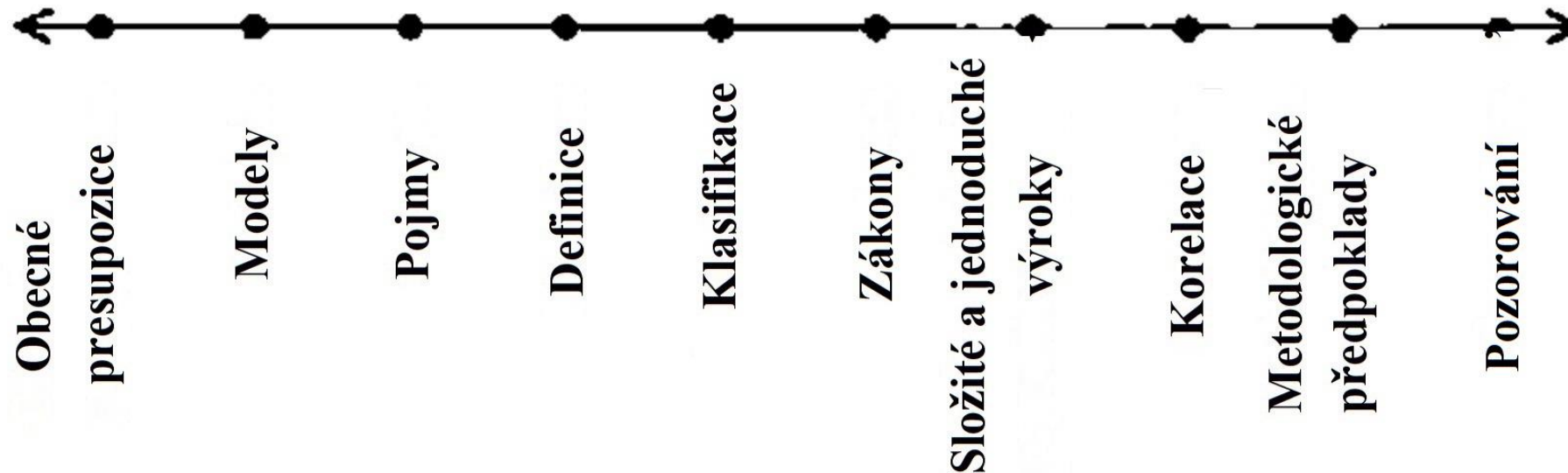
konkrétní popisy jednotlivých jevů a událostí ≠ není teorie

narativní historie, novinářství, vyprávěné příběhy aj.

Kontinuum vědeckého poznání (J.C. Alexander)

Metafyzické
prostředí

Empirické
prostředí

Obecné presupozice:

- presupozice
- ideologické předpoklady

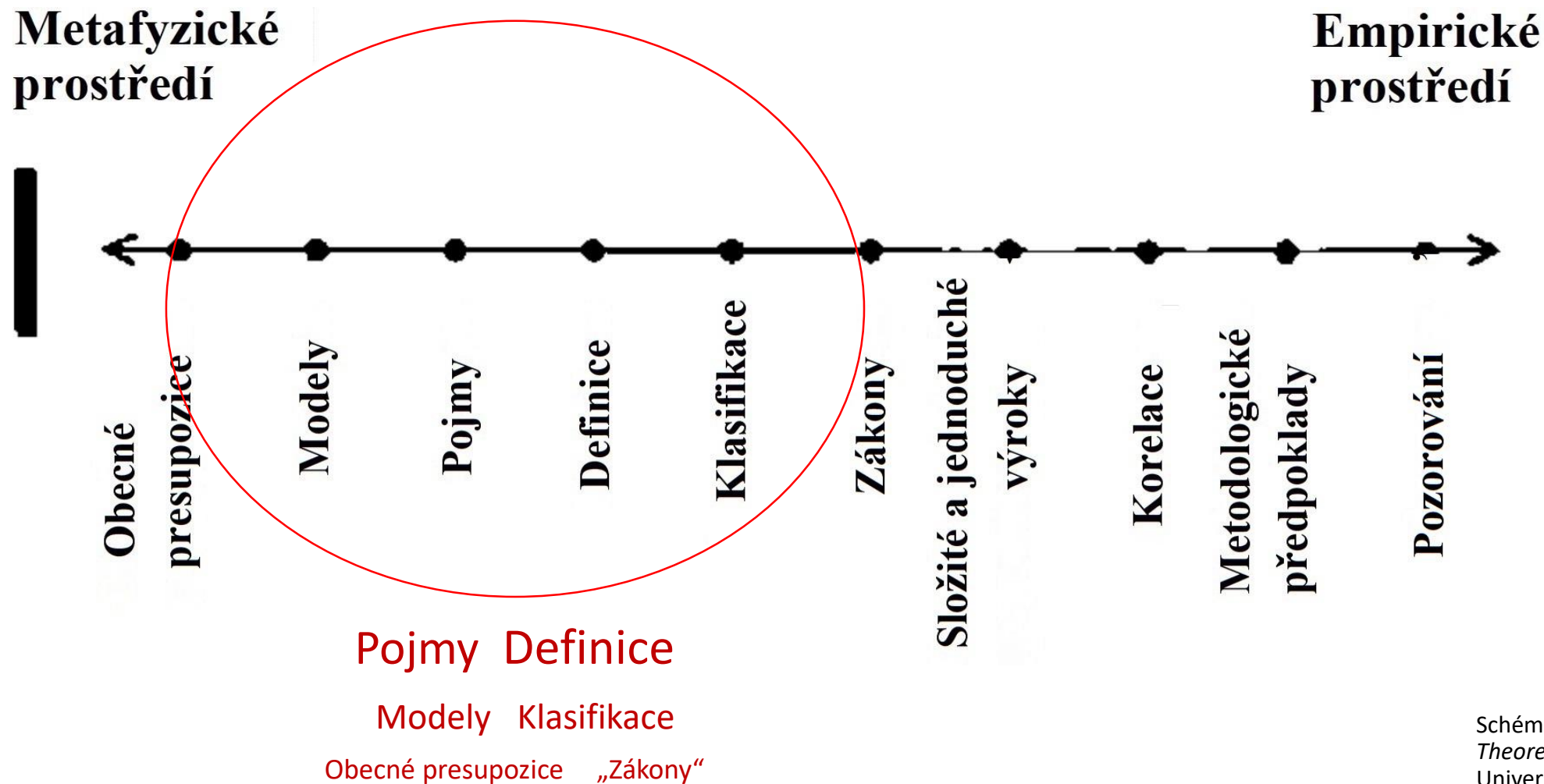
Metodologické předpoklady :

- meta-metodologické předpoklady
- technické návody (orientace)

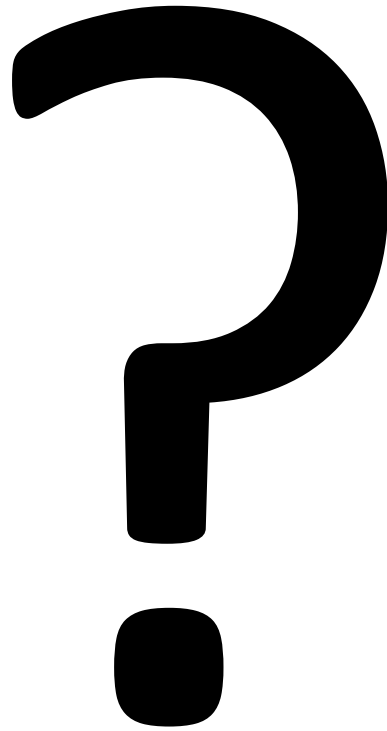

Alexander, Jeffrey C. 1982.
Theoretical Logic in Sociology I.
University of California Press, s. 3.

Jádro obecné sociologie

Specifikum sociologického pohledu na svět

Georg Simmel (1858 - 1918)

Co je sociologie?

George Simmel
1858-1918.

© Ludilozezanje

- Sociologie je metoda, která na historické, ekonomické, nebo jiné látce zkoumá vzájemné působení mezi lidskými jedinci (= *zespolečenštění*, *interakce*) a jeho různé formy.

Základní problém sociologického zkoumání společnosti spočívá v dvojitém postavení člověka:

Jsme (1) **produktem společnosti**. x Jsme (2) **členy společnosti**.

(1) *Skládáme se z řady vzájemných vztahů k druhým.*

x (2) *Jsme vlastním životem, životem z vnitřního autonomního centra.*

Z toho vyplývá:

- Druhého nelze pojmout v jeho úplnosti, vždy v něm zůstává něco navíc.
- Každý člověk je nejen (1) **částí společnosti**, ale také (2) **něčím jiným**.
 - Ono „být něčím jiným“ může někdy být přímo definičním znakem: *cizinec*.

Skládá se společnost z lidí, částí nebo ze vztahů?

Záběry z jihokorejského filmu *Parazit*, režie Pong Čun-ho. Foto: BFA/Alamy

A: individualismus x holismus

jednotlivci x skupiny, vrstvy, třídy, společnost
lidé x části celku *people x parts*

(Margaret Archerová)

B: substanciální x relační pojetí

Tvoří společnost osoby a části nebo vztahy?

Rozlišení pochází od Ernsta Cassirera; dnes relační pojetí zastává řada autorek a autorů.

Co jsou vztahy/relace?

a) sociální vztahy, vzájemné působení (interakce), vzájemná závislost (čtení Simmel a Parsons in Thompson, s. 128-129, v moodlu)

b) objektivní vztahy mezi sociálními pozicemi (Marx; Pierre Bourdieu - viz později).

Předmět sociologie = ?

Různé odpovědi: společnost, sociální život, sociální vztahy, sociální interakce, sociální síly, sociální faktory, sociálně, kultura ...

Co je společnost?

Z čeho se společnost skládá? jednotlivci, skupiny, třídy ...

Příklad definice společnosti:

Společnost je nepřetržitý řetězec rolových očekávání a chování plynoucího z rolových očekávání. Řečeno jinými slovy, společnost je poměrně stabilní síť vztahů mezi lidmi založených na relativně jednotném a předpověditelném chování, které se dodržuje mezi konkrétními lidmi v přesně stanovených pozicích.

Joseph Bensman a Bernard Rosenberg. 1963. *Mass, Class, and Bureaucracy: The Evolution of Contemporary Society*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
Česky in Kenneth Thompson. 2001. *Klíčové citace v sociologii*. Brno: Barrister & Principal, s. 129.

Obecně přijímaná definice společnosti neexistuje. Pojetí společnosti je závislé na sociologické perspektivě nebo paradigmatu.

Společnost je něco jiného než: x lidstvo, lidský rod

x kultura, civilizace

x stát, polis, národ

x občanská společnost, veřejnost

x masa, dav

x obchodní společnosti, spolky, sdružení apod.

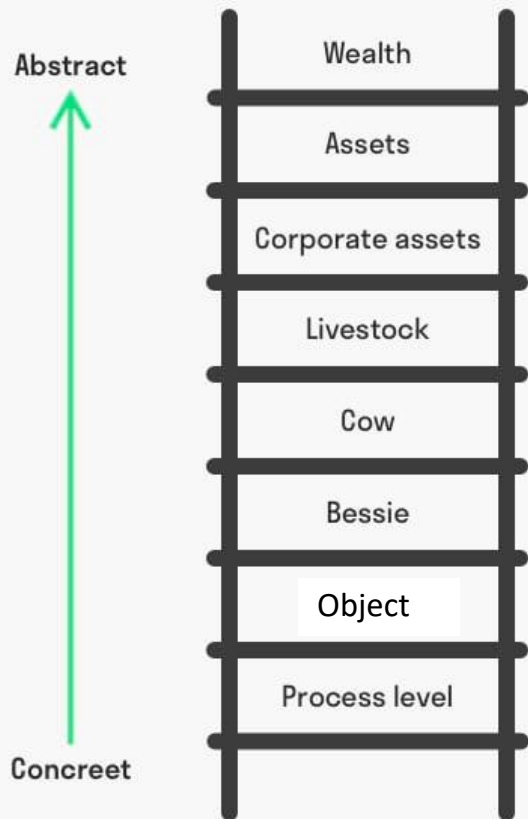
Kviz: Kdo byl prvním přednášejícím sociologie na českých univerzitách?

- a) Eduard Urbánek
- b) Tomáš G. Masaryk
- c) Jára Cimrman
- d) Edvard Beneš

Žebřík abstrakce (Samuel Hayakawa)

Ladder of Abstraction van S. I. Hayakawa

toolshero

www.toolshero.com

Úroveň abstrakce x úroveň analýzy

		úroveň abstrakce:	
úroveň analýzy:	jedinečný objekt	představitel institucionálního typu	systémový objekt nebo obecný proces
sociální (makro)	Česká republika	společnost, stát	sociální systém
organizační (mezo)	rodina Masarykova	rodina	organizace nebo skupina
Individuální (mikro)	Lady Gaga	umělec/umělkyně	jedinec, aktér-ka (v kulturním systému / kultuře)

Úroveň abstrakce x úroveň analýzy

		úroveň abstrakce:	
úroveň analýzy:	jedinečný objekt	představitel institucionálního typu	systémový objekt nebo obecný proces
individuální	T. G. Masaryk	... ? ...	intelektuál
	... ? ...	prezident	prezident nebo prezidentský úřad
	Radim Jančura	vlastník a manažer	... ? ...
organizační	rodina Masarykova	rodiny	rodina
	... ? ...	průmyslová / obchodní společnost	kapitál
	ČMKOS	... ? ...	práce
sociální	Ministerstvo zdravotnictví	ministerstva	... ? ...
	Češi	... ? ...	kultura
	Česká republika	... ? ...	stát
	Spojené státy	státy	... ? ...
	světová kapitalistická ekonomika	... ? ...	způsoby výroby